

Schijnvrucht

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos *uitgevers* via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Ingrid de Vries

Schijnvrucht

Ambo|Anthos
Amsterdam

ISBN 978 90 263 5430 4

© 2021 Ingrid de Vries

Het fragment uit 'Bruiloftsdicht' van Fernando Pessoa

op p. 7 is afkomstig uit *Heimwee naar vereeuwiging*.

De Engelse gedichten. (De Arbeiderspers, 2010.

Vert. Maarten Asscher en August Willemsen.)

Omslagontwerp Marry van Baar

Omslagillustratie © Aurelio Rodríguez López, *The Forbidden Fruit*

Foto auteur © Joost Plomp

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Voor mijn moeder

*Moge geen loze schaduw de gedachten
Terugvoeren naar de nacht en
Ons spreken van vroegere treurigheden,
Want vreugde is het heden*

Fernando Pessoa
uit: 'Bruiloftsdicht'

Die middag had ik gerolschaatst. Terwijl ik voortrolde was ik alleen nog maar beweging. Mijn benen deinden, mijn armen zwierden. Licht- en schaduwplekken schoven onder mijn wieltjes door en bij de randen van de stoeptegels werd ik telkens even opgetild. Dan voelde ik een lichte schok. Ik had een liedje bedacht dat paste bij het ritme. Een liedje over de geur van gras, de warmte van het zonlicht, de golving van de beweging.

De stoep was breed en omsloot een grasveld met bomen. Daar waren vaak jongens aan het voetballen. Nu was er niemand. Het gras was gemaaid en lag te stoven in de zon. Ook de huizen aan de overkant van de straat leken verlaten. Gordijnen waren gesloten, zonweringen neergelaten. Ik was alleen. Ik vond het fijn om alleen te zijn.

Toen ik dorst kreeg ging ik naar huis om water te drinken.

Van mijn vader mochten we nooit op rolschaatsen naar binnen, maar ik gokte erop dat hij nog niet thuis zou zijn. Terwijl ik naar de keuken rolde – de gangtegels waren zo lekker glad – klonk vanuit de voorkamer zijn stem: ‘Anna, ben jij daar? Kom eens hier.’ Ik deed gauw mijn rolschaatsen uit en liep de achterkamer in. De schuifdeuren naar de voorkamer stonden open; in de erker zat hij koffie te drinken met een man die ik niet kende. Hij wenkte: ‘Kom even goeiedag zeggen.’

Met tegenzin liep ik de voorkamer in.

Ik weet niet wat er met me gebeurde. Ik was kinderlijk voor mijn dertien jaar en had geen enkele belangstelling voor jongens. Nu keek ik naar deze man, nee, ik keek niet, ik werd zijn ogen in gezogen. Hoe hij er verder uitzag heb ik niet gezien. Alleen zijn ogen: intens blauw, glashelder en toch zacht. En terwijl ik daar stond, in dat ene moment, wist ik dat ik bij hem hoorde. Het was geen wens, zelfs geen gedachte. Het was een onontkoombare zekerheid.

‘Mooie rolschaatsen,’ zei hij.

Ik was vergeten dat ik ze nog in mijn handen had, bungelend aan de riempjes. Ik legde ze op de grond, liep naar hem toe en stak mijn hand uit: ‘Ik ben Anna.’

‘Dag Anna,’ zei hij. ‘Ik ben Idzard.’

Hiermee is alles begonnen. Niemand weet hoe het werkelijk was. Maar wat is werkelijkheid? Nu ik oud ben achtervolgt het me. Was het echt zo? Of kwamen al die tekenen voort uit mijn fantasie?

DEEL I

1

Het was juni 1940, de oorlog was net begonnen. Al veel langer voerden mijn ouders hun eigen oorlog. Ogenschijnlijk waren we een gelukkig gezin. Zes dagen per week fietste mijn vader naar school om Franse les te geven. Mijn moeder hield het huishouden op orde. Wij kinderen – Lou, Hugo en ik – zwegen over de drama's die zich thuis afspeelden.

De man die Idzard heette verdween niet meer uit mijn gedachten. Het was niet zo dat ik over hem fantaseerde of ervan droomde om bij hem te zijn. Het feit dat hij bestond was genoeg. Als ik op mijn zolderkamer in bed lag en mijn ouders beneden hoorde schreeuwen, dacht ik aan zijn ogen en aan zijn stem die mijn naam zei.

De eerste keer dat ik hem terugzag kwam hij bij ons eten. Ik vond hem mooi. Hij had dik, golvend donkerbruin haar, dat naar achteren viel en een hoog voorhoofd vrijliet. Zijn brede kaaklijn gaf zijn smalle gezicht een zekere onverstoortbaarheid.

Tijdens de maaltijd vroeg hij aan Lou hoe het voelde om een beugel te hebben. Lou antwoordde dat ze liever scheve tanden had dan zo'n knellend ding in haar mond. Bij ons gold de regel dat kinderen aan tafel wel gezien maar niet gehoord mogen worden, en haar uitgebreide antwoord was een kleine daad van verzet. Lou was een jaar jonger dan ik en veel minder braaf. Ik zag dat mijn

vader zijn lippen weer samenkneep. Als hij dat deed, leek het of zijn scherpe neus nog scherper werd. Toen ik het verhaal over Pinnokio las bedacht ik dat mijn vaders neus groeide, niet als hij een leugen vertelde, want dat deed hij nooit, maar als hij iets afkeurde. En hij keurde veel af.

Mijn moeder had flink uitgepakt met het eten en deed op meerdere fronten haar best om in de smaak te vallen. Ze lachte te veel en dronk te veel. Tot ontsteltenis van mijn vader – hij had een mooie wijn uit de kelder gehaald – hield Idzard het bij water. Alcohol dronk hij niet.

Ik keek naar zijn beweeglijke handen, naar de buiging van zijn hoofd als hij luisterde, naar de blik in zijn ogen, alsof hij iets zag waar wij geen weet van hadden. Zijn stem raakte aan alles waar ik van hield: thuiskomen bij een gloeiende kachel, wegkruipen onder de dekens met een boek en een zaklantaarn, de zachte vacht van de poes van de burens en het spinnen, dat ik voelde als een trilling in mijn handen, diep vanuit het warme kattenlijfje.

Het waren vreemde gevoelens. Ik liet ze over me heen komen en verbaasde me niet.

Na het eten ging hij met Hugo mee naar zolder om de elektrische trein te bewonderen. Ik keek snel naar vader, maar die zei er niets van. Alleen mijn moeder merkte verbolgen op dat de koffie er niet lekkerder op werd.

Ondanks Idzards slechte drinkgewoonte leek mijn vader het goed met hem te kunnen vinden. Ze waren collega's. Idzard gaf tekenles en hij woonde, net als wij, in Oog in Al, een rustige buitenwijk van Utrecht. Hij kwam vaker en nam zijn vrouw Hannah mee. Ze was klein en had rood gestifte lippen. Ze legde haar hand op zijn arm. Ze hoorde bij hem.

Met Hannah erbij was hij anders. Hij had minder aandacht voor ons en er werd meer gepraat over de oorlog. Hannah kwam uit een

Joodse familie en maakte zich zorgen om haar broer en ouders. Zelf was ze beschermd door haar huwelijk – volgens Idzard liep ze geen gevaar omdat hij niet van Joodse afkomst was. De rooskleurige blik waarmee hij naar de werkelijkheid keek viel me toen al op. Mijn vader, die op politiek gebied zeer goed op de hoogte was en het trouwens op ieder gebied beter wist, vond hem naïef.

Door de gesprekken aan tafel kwam ik meer over hem te weten. Ik begreep dat lesgeven niet iets was waar hij erg voor warmliep, dit in tegenstelling tot mijn vader, voor wie het leraarschap heilig was. Idzards hart lag bij schilderen en beeldhouwen. Vol vuur vertelde hij over zijn tijd op de Rijksakademie van beeldende kunsten in Amsterdam en over zijn komende expositie bij Genootschap Kunstliefde, die vanwege de oorlog op een geheime locatie werd gehouden. De Duitsers hadden de kunsten nog niet aan banden gelegd, maar volgens mijn vader was dat slechts een kwestie van tijd.

2

Vandaag zag ik een boom voor een koe aan. Ik liep achter mijn huis op de Groeneweg; er stond een gure wind. Geen weer om te lopen als je zo oud bent als ik, maar ik vind het fijn om buiten te zijn. Bovendien heb ik sinds kort een rollator, zodat lopen geen moeite kost. Ik hou van de weilanden, met rechte slootjes en hekken en veel lucht erboven. Vanaf de Groeneweg zie je in de verte een klein populierenbos, als een eiland van bomen omgeven door het lege land. De opgaande stammen vormen mooie lijnen in het groene, platte vlak. Ik kan dat nog heel goed zien, misschien omdat het beeld in mijn geheugen gegrift staat, zo vaak ben ik op mijn wandelingen stil blijven staan om naar dat bos te kijken. Dit keer liep ik snel door omdat het zo koud was, en toen zag ik een eindje verderop een bruine koe op de weg staan. Ze bewoog heftig met haar kop, alsof ze aan de bladeren van een wilg stond te trekken. Het weiland is van de weg afgescheiden door een vaart en ik vroeg me af hoe ze daaroverheen was gekomen, en ik vond het ook raar dat ze bruin was, want we hebben hier alleen zwart-wit gevlekte. Pas dichterbij zag ik dat het een knotwilg was waarvan de takken heen en weer zwiepten in de wind.

Ik schrik ervan dat ik dingen zie die er helemaal niet zijn. Is er iets met mijn hoofd niet in orde, of ligt het aan mijn ogen? Lou ziet ook slecht; zij kan niet eens meer lezen. Ik probeer me niet te laten

ontmoedigen door mijn ongemakken, maar het worden er steeds meer.

En dan is er nog de oude pijn. Ik dacht dat ik die achter me had gelaten, maar de herinnering haalt me in en overspoelt me met beelden, woorden, tranen. Uit deze maalstroom komt aldoor dezelfde vraag bovendrijven: is het waar? Of zag ik vroeger ook al dingen die er niet zijn?

Zonder Tobias zou ik verstrikt raken in de kluwen van mijn gedachten. Jarenlang zorgde ik voor hem op de dagen dat zijn moeder, mijn dochter Irene, moest werken. Nog steeds zie ik hem iedere week, behalve als hij veel fotografieopdrachten heeft. Wanneer hij er is vindt in mijn hoofd een verschuiving plaats. Er komt lucht tussen de vrouw die ik was en de vrouw die ik ben. Een kleine adem-pauze tussen toen en nu.

Wat die twee vrouwen verbindt is het verleden waarover ik helderheid probeer te krijgen. Over Idzard. Stukje bij beetje heb ik Tobias daarover verteld. Over mijn twijfels, spookgedachten. Hij denkt dat het niet waar kan zijn. Dat ik me vergis. Wanneer hij me geruststelt en mijn verdenkingen ontdoet van hun stelligheid, ben ik opgelucht en denk ik dat hij misschien gelijk heeft. Hij kan het niet geloven. Waarom zou ik het dan geloven?

Maar als ik alleen ben, slaat weer de twijfel toe. Er waren zoveel aanwijzingen. Allemaal duiden ze in één richting.

3

In opdracht van mijn vader ging Idzard een portret schilderen van Lou en mij. Het zou een groot olieverfschilderij worden en wij moesten een aantal woensdagmiddagen naar zijn atelier in de Nobelstraat om te poseren. Het was in het centrum van de stad, een kwartier fietsen bij ons vandaan. De eerste keer konden Lou en ik het moeilijk vinden omdat het zo'n lange straat was; er leek geen eind aan te komen en we hadden geen huisnummer. 'Je ziet het vanzelf,' had Idzard gezegd. 'Een winkelpand met schilderijen in de etalage.'

Op de etalageruit hing een briefje, HIER GEEN FIETSEN PLAATSEN. Lou had daar maling aan: 'Dan hadden ze maar een fietsenrek moeten neerzetten.' Nog voordat ik op de bel had gedrukt galmde zij door de brievenbus: 'Hoehoe... meneer Idzard... we zijn er.' Ik geneerde me voor haar luidruchtigheid, maar Idzard deed open en zag er vrolijk uit in een overall met verfspatten. Hij pakte onze fietsen en zette ze in de gang, waardoor we er zelf nauwelijks nog langs konden. Terwijl hij op een smalle trap voor ons uit naar boven liep, verbaasde ik me erover dat hij bijna net zo oud was als mijn vader.

Zo donker als het in het trappenhuis was, zo licht was het boven in het atelier. Een wand was helemaal van glas, opgedeeld in kleinere ruiten, waardoor je uitkeek over tuinen met schuurtjes, bomen

en schuttingen. De ramen van de achterliggende huizen weerkaatsen het middagzonlicht en de daken gloeiden in vele schakeringen rood. Op de rand van een balkon lag een kat in de zon en ik hoorde een kind roepen: ‘Olaf, Olaf...’

In het atelier zelf had het koele licht geen kleur. De grote dozen die aan de muur hingen en op de grond stonden leken ook ramen, waarachter een wereld lag waar ik niet kon komen, en terwijl ik keek overviel me een gevoel van heimwee, dat ik niet begreep.

We gingen op een divan zitten, in een hoek van het vertrek. Zelfs Lou was timide en we zaten stil en stijfjes naast elkaar te wachten, terwijl Idzard tubes verf klaarlegde op een lange houten schragentafel, tot hij zei ‘Vergeet ik helemaal iets te drinken voor jullie te maken’ en verdween. We hoorden hem neuriën aan de andere kant van de deur en even later kwam hij terug met twee glazen limonade. ‘Jullie zijn zo stil, jullie zijn vast voorbeeldige modellen.’

Lou vond het poseren veel te lang duren, mij duurde het niet lang genoeg. Idzard had ons ieder op een rechte keukenstoel gezet, naast elkaar met ons gezicht naar het raam. Een eindje van ons vandaan zette hij een groot doek op een schildersezel. Wij zaten tegen de achterkant van gekruiste latten aan te kijken.

‘Jullie hoeven niet de hele tijd stokstijf te blijven zitten, hoor,’ zei hij. ‘Je mag best even rondlopen.’ Maar dat durfden we niet. Eerst vroeg hij van alles, over school en welke boeken we leuk vonden, daarna was hij stil en leek zo geconcentreerd dat ik het gevoel had dat hij ons vergeten was, terwijl we toch pal voor zijn neus zaten. Ik werd niet meer zijn ogen in getrokken zoals die eerste keer. Zijn blik bewoog tussen mij en Lou, tussen penseelstreken en palet, en liet mij niet binnen.

Aan het eind van de middag was er nog niet veel te zien. Slechts de contouren van ons bovenlichaam met hoofd en schouders, maar dan in verschillende houdingen, dwars over elkaar heen. ‘We hebben toch stilgezeten?’ zei Lou. ‘Waarom schilder je ons dan alsof

we de hele tijd hebben zitten draaien?’

Idzard moest lachen – hij lachte vaak om haar – maar ik begreep dat hij het gedaan had omdat hij nog zoekende was hoe hij het zou opzetten. Hij zei: ‘Misschien zet ik jullie de volgende keer anders neer, naar elkaar toe gewend, meer en profil.’ Dat leek mij niets, een hele middag lang naar Lou zitten kijken.

Pas na een paar middagen werden we herkenbaar. Ik zag tot mijn schrik dat mijn neus op die van mijn vader begon te lijken. Ook de manier waarop hij mijn ogen had geschilderd baarde me zorgen. Lou maakte er een grapje over: ‘Je kan wel zien dat Anna er met haar gedachten weer niet bij is.’ Hij keek naar mij en zei: ‘Anna heeft bijzondere ogen. Ze kijken niet. Ze luisteren naar een treurig liedje. Ik vind ze heel mooi.’

Vlak voordat we zouden gaan was het weer raak. Het begon al de avond ervoor. Moeder had een wijnglas naar vader gegooid en nadat ze, hem verwensend, de trap op was gerend, had vader de scherven keurig op een blik geveegd en was daarmee de kamer uit gegaan. Daarna verscheen er niemand meer en op de bovenverdieping bleef het stil.

Als er ruzie was, bracht ik Hugo naar bed. Hij kon wel alleen, maar je wist toch nooit wat er ging gebeuren en hij was nog maar zeven jaar. In de badkamer poetste hij zijn tanden en ik haalde een washand over zijn gezicht. Noch vanuit de kamer van mijn moeder, noch vanuit die van mijn vader, klonk enig geluid. Zwijgend slopen we de zoldertrap op, bang dat onze aanwezigheid het geweld weer zou doen oplaaien. Pas toen Hugo in bed lag – wij hadden op zolder alle drie een eigen slaapkamer – durfden we te praten. Ik las hem voor, deed het licht uit en ging naar beneden om huiswerk te maken. In de woonkamer zat Lou een *Flipje van Tiel* te lezen. Ze schopte ritmisch met haar voet tegen de tafelpoot, tot ik vroeg of ze daarmee wilde ophouden. Zonder het gebonk van haar voet werd